

Skolotāju profesionālā veiktspēja izglītības vērtību transformācijas kontekstā

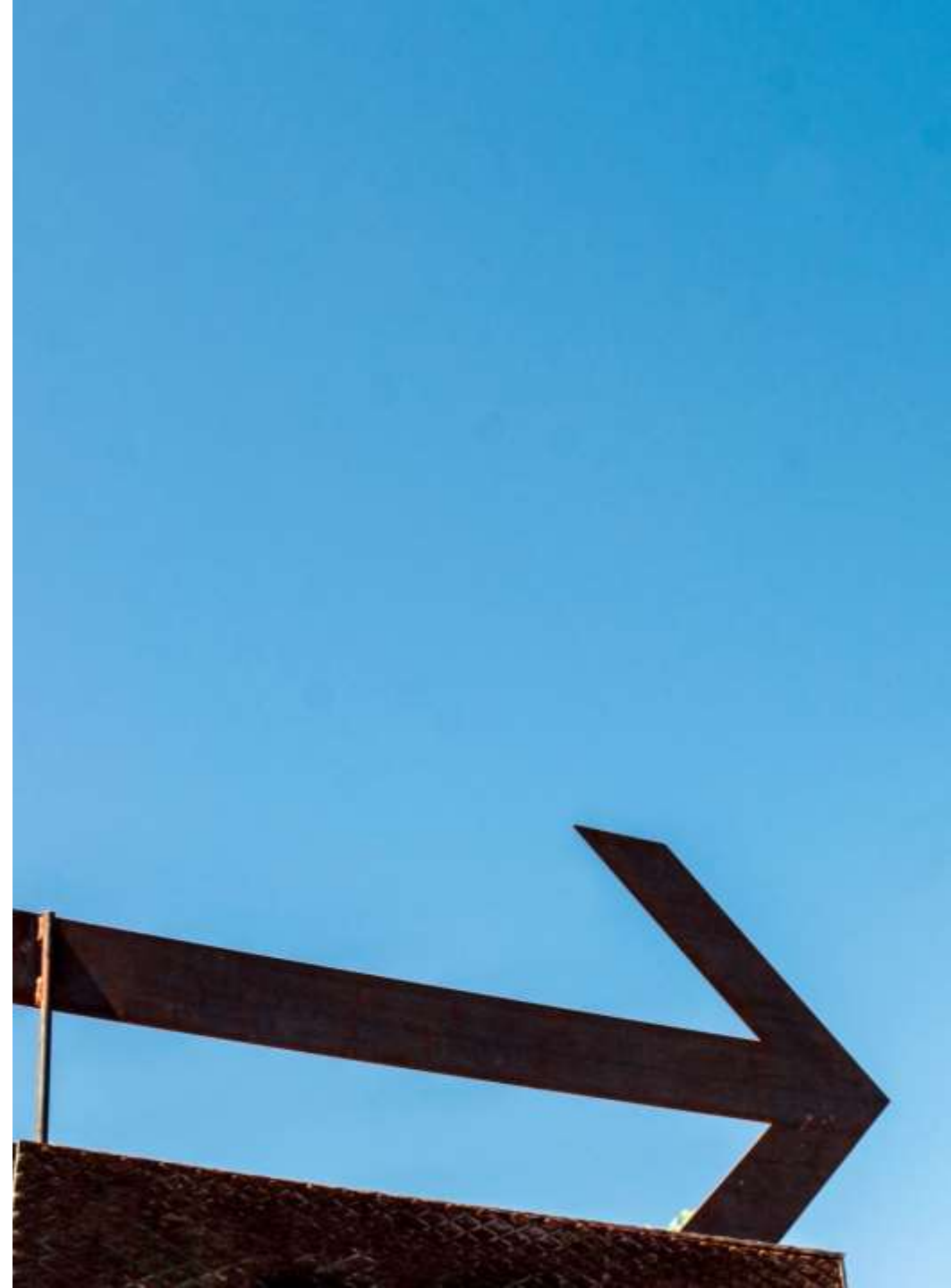
Sezonālā skola “Izglītības vērtība: Vakars, šodien, rīt”

FLPP “Izglītības vērtības transformācija sociālās kopienas kultūras un ekonomiskajai izaugsmei” (projekta Nr. lzp-2020/1-0178E)

23.11.2023.

Vērtību aktualitāte izglītībā un sabiedrībā

- ❑ Izglītībā nevar izvairīties no jautājuma par vērtībām. Analizējot izglītības procesu vēsturisko attīstību, ir būtiski akcentēt, ka vērtību jautājums kļūst aktuāls ikreiz, kad sabiedrība piedzīvo būtiskas pārmaiņas.
- ❑ Arī sabiedrības kritika par procesiem izglītībā bieži ir cieši saistīta ar vērtību kritiku – procesiem, kas virza esošo vērtību izvērtēšanu un jaunu mērķu izglītībā izvirzīšanu (Ye, 2021, 1132).
- ❑ Tieši transformācijas procesā izglītībā, aktuāla kļūst vērtību aspekta apzināšanās.

Vērtības

- izglītības procesā formē sabiedrības kopējā izpratne un attieksme (Ye, 2021, 1133).
- pārmaiņas vērtību pieņemšanā ietekmē – “digitalizācija, sociālie mediji, ģimenes un skolas konflikts, kā arī globalizācija” (Koc & Yayla, 2022, 24).
- Izglītības politikas virzītās vērtības var definēt kā *esošās vērtības* (angļu: existing values). Ja skolotāja vadītais mācīšanās process nav balstīts valsts izglītības politikas virzītās aktuālās vērtībās, mācību procesā var tikt aktualizēts vērtību konflikts. Tādēļ nozīmīgas kļūst pedagoģiskās diskusijas par vērtību pamatojumu un racionalitāti (Ye, 2021, 1132-1133), jo vērtību pieņemšanu ietekmē indivīda izpratne par procesiem izglītības jomā un sabiedrībā kopumā (Ye, 2021, 1134).

Aktuāla klūst

- ❑ skolotāja individuālā atbildība par vērtību apliecināšanu un īstenošanu, taču vienlaikus ir jāatzīst, ka normatīvajos aktos akcentētās vērtības var nebūt nozīmīgas visiem izglītības procesā iesaistītajiem.
- ❑ *slēpto vērtību* (angļu: hidden values) (vērtības, kas cilvēkam ir aktuālas, bet atšķirīgas no valsts izglītības politikā virzītajām) klātesamības iespēja, piemēram, ja skolotājs uzskatīs, ka mācību procesā nozīmīgākā vērtība vērtību prioritāšu sistēmā, piemēram, ir zināšanu tālākonodošana, citas, tai skaitā normatīvajos dokumentos izvirzītās, vērtības viņam var šķist nenozīmīgas un mazāk svarīgas.
- ❑ mācību procesā ir nepieciešams veicināt “izglītojamā izpratni, atbildīgu attieksmi un rīcību, kas apliecina šādas vērtības – dzīvība, cilvēka cieņa, brīvība, ģimene, laulība, darbs, daba, kultūra, latviešu valoda un Latvijas valsts” (Ministru kabinets, 2016).

Vērtības

- ✓ Littlewood (1991) akcentē, ka izglītības procesā būtiskākā vērtība ir ne tikai zināšanu tālāknodošana, īpaši nozīmīga kļūst personiskā izaugsme, sociālā atbildība un kultūras izpratnes veicināšana.

Par veikspēju

- Veiktspēja ietver "zināšanu, prasmju un personisko īpašību integrāciju, ko efektīvi un atbilstoši izmanto dažādās zināmās un nepazināmās dzīves situācijās (Nagarajan, Prabhu, 2015).
- Veiktspēja ir " brīvība dzīvot dzīvi, novērtējot un paplašinot reālās izvēles iespējas, kas viņiem ir" (Sen, 1999, 293).
- Skolotāja profesionālās veikspējas pamatā ir spēja būt un darīt (Nolan, Molla, 2021).

Par veikspēju

- Schwartz (1992) uzsver tieši skolotāju ievērojamo ietekmi uz skolēnu uzvedību un mācību rezultātiem gan personiskajā, gan arī sociālajā kontekstā, kas ir ievērojami lielāka nekā citu izglītības sistēmā iesaistīto dalībnieku ietekme. Viņš akcentē, ka “skolotāji ir galvenie vērtību nesēji”, tādējādi arī pārmaiņu veicinātāji.
- Veiktspējas uzlabošana sekmē darbinieku apmierinātību. Veiktspējas komponentes: zināšanas, prasmes, domāšanas veids, attieksme, motivācija, iesaistīšanās, vide, pieeja resursiem (Matthews, 2014).

Veiktspēja izpaužas

- **personīgās īpašībās** (angļu: personal attributes), piemēram, izturībā un drosmē, atvērtībā un neatlaidībā, atvērtībā pamatotiem ierosinājumiem un pārmaiņām, sarežģītu lēmumu pieņemšanā, u.c.;
  - **godprātīgā rīcībā** (angļu: act with integrity), kas ietver augstus ētikas standartus un profesionālu rīcību organizācijas kultūras pilnveidošanai;
  - **pašpilnveidē** (angļu: manage self), kas izpaužas izaugsmes iespēju proaktīvā meklēšanā, iniciatīvā un izlēmībā;
  - **iekļaujošās kultūras veicināšanā**, kurā darbinieki novērtē daudzveidību, iedvesmojot citu;
  - **cieņpilnās attiecībās un efektīvā komunikācijā un sadarbībā** (NSW Public Service Commission, 2020).
-

Par veikspēju

Kaut arī tieši kompetence ir kļuvusi par noteicošo elementu katra cilvēka raksturojumā, mūsdienu sabiedrībā par vienu no galvenajām prasībām tiek izvirzīta individuālās rīcības efektivitāte jeb veikspēja. Tādējādi aktuāli kļūst jautājumi: *Kā mēs varam veiksmīgāk paveikt to, ko mēs darām?* un *Kā labāk pielietot kompetences kāda konkrēta uzdevuma paveikšanai?* (Matthews, 2014).

Veiktspējas ietvaru

---

var aplūkot

- *personīgās veiktspējas* (personal capability);
- *profesionālās veiktspējas* (professional capability);
- *organizācijas veiktspējas kontekstā* (organization capability);
- *pārmaiņu veiktspēja* (change agent capability) (Galagan, Hirt, Vital, 2019).

Galagan, Hirt un Vital (2019) uzskata, ka veiktspēja ir cieši saistīta arī ar pielāgošanos un atvērtību pārmaiņām nākotnes vajadzību apmierināšanai (Galagan, Hirt, Vital, 2019).

**Empīriskās
izpētes
rezultāti
(N=169)
Personīgās un
profesionālās
veiktspējas
konteksts**

Kas, Jūsaprāt, ir laba izglītība?

- “laba izglītība tev dod iespēju darīt darbu, kas tev patīk, rada finansiālo drošību”;
- “realizēt savus dzīves mērķus!”;
- “iespējas sevi pašrealizēt”.

“1” (neietekmē) – “5” (ietekmē ļoti lielā mērā)

- labāk orientēties notiekošajā (vidējais vērtējums: 4,41);
- komunikācijas spēju pilnveidošanu (vidējais vērtējums: 4,32);
- pašvērtējuma paaugstināšanu (vidējais vērtējums: 4,31);
- talantu attīstīšanu (vidējais vērtējums: 4,24);
- dzīves kvalitātes uzlabošanu (vidējais vērtējums: 4,19);
- radošo spēju paaugstināšanu (vidējais vērtējums: 4,08);
- emocionālo labjūti (vidējais vērtējums: 4,05);
- drošības izjūtas paaugstināšanai ir sniegts salīdzinoši augsts vērtējums (vidējais vērtējums: 4,13).

Vairums respondentu (73%) uzskata, ka sevis pilnveidošana profesionālajā jomā viņiem ir ļoti nepieciešama. Ir jāatzīst, ka tieši skolotāju profesionālā pilnveide lielā mērā ietekmē visas sabiedrības labklājību.

Zemāku vērtējumu respondenti ir snieguši iespējai:

- uzlabot veselību (vidējais vērtējums: 3,37);
- optimisma līmeņa uzlabošanu (vidējais vērtējums: 3,37);
- privātās dzīves uzlabošanas iespējas (vidējais vērtējums: 3,52)

**Empīriskās
izpētes
rezultāti
(N=169)
Organizācijas
veiktspējas
konteksts**

Sociālā atbildība (vidējais vērtējums: 4,34);
Prasmi novērtēt savu rīcību (vidējais vērtējums: 4,18);
Spēja saprast citu cilvēku vajadzības un vēlmes
(vidējais vērtējums: 4,15);
**Prasmi izvirzīt turpmākus mērķus savā
profesionālajā darbā** (vidējais vērtējums: 4,08).
Savukārt zemākais novērtējums prasmju un kompetenču
kontekstā
Individuālā (esat izstrādājis un profesionālajā darbā
pārbaudījis jaunas mācību metodes, īstenojis jaunas
idejas) (vidējais vērtējums: 3,50) **un kolektīvā** (aktīva
sadarbība radošu ideju īstenošanai, kopīga jaunu
zināšanu radīšana) (vidējais vērtējums: 3,51) jaunrade.
Skalā no “1” (nepiemīt) - “5” (piemīt ļoti lielā mērā)

**Empīriskās
izpētes
rezultāti
(N=169)
Pārmaiņu
veiktspējas
konteksts**

Cik lielā mērā izjūtat sevi kā pozitīvu pārmaiņu radītāju sabiedrībā?

no “1” (neizjūtu sevi, kā pārmaiņu veicinātāju sabiedrībā) līdz “5” (izjūtu sevi kā pārmaiņu veicinātāju), pārmaiņu veicināšanas iespēju vidējais pašvērtējums ir “3,53”.

29 respondenti neizjūt sevi kā pozitīvu pārmaiņu radītāju vispār vai arī gandrīz neizjūt.

Iespējams aktuāls kļūst tieši pārliecības par savu profesionālo veiktspēju trūkums.

Aptaujas dati liecina par aktualizējušos sabiedrības atbalsta trūkumu skolotāja profesijai

Cik lielā mērā savā profesionālajā darbā jūtat sabiedrības atbalstu pedagoga profesijai? (novērtējot atbalstu skalā no 1 (nekad) līdz 5 (vienmēr)), respondentu vidējais vērtējums ir “2,66”.

- Littlewood (1991) uzsver, ka izglītības procesā nozīmīga vērtība ir ne tikai zināšanu tālāknodošana, bet arī kultūras izpratnes veicināšana.
- Empīriskajā izpētē tika konstatēta korelācija starp pašnovērtējumu jautājumā *Cik lielā mērā izjūtat sevi kā pozitīvu pārmaiņu radītāju sabiedrībā?* un ar kultūru saistītiem jautājumiem ($r=.177$, $p=.003$). 1.tabulā ir apkopotas korelācijas aptaujā iekļautajiem jautājumiem par kultūru ar pozitīvu pašvērtējumu savām iespējām radīt pozitīvas pārmaiņas sabiedrībā.

Korelācijas ar kultūras bloka apgalvojumiem

	Kultūras dzīves piedāvājums veicina manu izpratni par izglītību kā vērtību	Esošais kultūras piedāvājums atbilst manam vērtību kopumam	Es izvēlos iesaistīties kultūras dzīves pasākumos, izvēloties no esošā piedāvājuma	Esošais kultūras piedāvājums veicina manu vēlmi piedalīties sociālajos procesos	Esošais kultūras piedāvājums veicina manu vēlmi būt saskarsmē un izprast līdzcilvēkus	Kultūra ir veicinājusi /ietekmējusi manas personības veidošanos un izaugsmi
Esošais kultūras piedāvājums atbilst manam vērtību kopumam	.421					
Es izvēlos iesaistīties kultūras dzīves pasākumos, izvēloties no esošā piedāvājuma	.327	.508				
Esošais kultūras piedāvājums veicina manu vēlmi piedalīties sociālajos procesos	.436	.463	.443			
Esošais kultūras piedāvājums veicina manu vēlmi būt saskarsmē un izprast līdzcilvēkus	.395	.345	.379	.541		
Kultūra ir veicinājusi / ietekmējusi manas personības veidošanos un izaugsmi	.430	.345	.291	.409	.439	
Cik lielā mērā izjūtat sevi kā pozitīvu pārmaiņu radītāju sabiedrībā?	.150	.160	.203	.162	.156	.219

Secinājumi

- Izglītībā nevar izvairīties no jautājuma par vērtībām. Vērtību jautājums kļūst aktuāls ikreiz, kad sabiedrība piedzīvo būtiskas pārmaiņas. Mūsdienās pārmaiņas izglītībā un sabiedrībā rosina digitalizācija, sociālie mediji, ģimenes un skolas konflikts, kā arī globalizācija. Sabiedrības kritika par procesiem izglītībā ir saistīta ar vērtību kritiku.
- Empīriskā izpēte atklāj, ka respondenti izglītības vērtībās saskata ievērojamu ietekmi uz personīgo dzīvi un profesionālo izaugsmi, piemēram iespēju darīt darbu, kas tev patīk, finansiālo drošību, savu dzīves mērķus realizēšanu un iespējas sevi pašrealizēt.
- Lai izglītības vērtības tiktu apliecinātas un īstenotas, nozīmīga kļūst to nepieciešamības pamatošana ne tikai skolēniem un skolotājiem, bet arī visai sabiedrībai kopumā.
- Gan teorētisko avotu, gan ar empīriskā izpēta akcentē, ka izglītības procesā nozīmīga vērtība kultūras izpratnes veicināšana - skolotājiem ar augstu pašefektivitāti nozīmīga ir kultūru daudzveidību. Aptaujas dati atklāj korelācijas iekļautajiem jautājumiem par kultūru ar pozitīvu pašvērtējumu un savām iespējām radīt pozitīvas pārmaiņas sabiedrībā.

Skolotāju profesionālā veiktspēja izglītības vērtību transformācijas kontekstā

Sezonālā skola “Izglītības vērtība: Vakars, šodien, rīt”
FLPP “Izglītības vērtības transformācija sociālās kopienas kultūras un
ekonomiskajai izaugsmei” (projekta Nr. lzp-2020/1-0178E)

23.11.2023.